

*Гумін О. М.,**доктор юридичних наук,**професор кафедри кримінального права і процесу, завідувач кафедри
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

ЗАХОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОНТРАБАНДОЮ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Охарактеризовано основні причини та умови, що сприяють вчиненню контрабанди наркотичних засобів. Визначено основні заходи запобігання контрабанди наркотичних засобів.

Ключові слова: профілактика, запобігання, причини та умови контрабанди, заходи профілактики.

Постановка проблеми. Детермінанти злочинів, пов'язаних з контрабандою наркотичних засобів, є похідними від загальних причин злочинності в нашій країні та взаємопов'язані з економічними, політичними, ідеологічними, морально-психологічними, демографічними процесами в державі. Вивчення причин злочинів, пов'язаних із контрабандою наркотиків має важливе значення не тільки для глибокого пізнання об'єктивних джерел відповідного кримінального явища, а й для розроблення запобіжних заходів протидії цим злочинам. На сьогодні така діяльність потребує вдосконалення у зв'язку з тим, що з'явився транснаціональний наркобізнес як окремий вид організованої транснаціональної злочинності, який характеризується структурованою системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угруповань, котрі займаються міжрегіональною, у ряді випадків міжнародною, злочинною діяльністю у вигляді промислу, предметом якого є наркотичні засоби, з метою систематичного отримання максимальних прибутків і надприбутків, використовуючи у своїх інтересах як державні структури, так і інститути громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У численних працях із кримінального права та кримінології розглядалися загальні питання теорії запобігання злочинності й окремим її видам. Насамперед це стосується дослідження Л.М. Давиденка, О.М. Джужи, А.Е. Жалинського, А.П. Закалюка, В.М. Куца, О.М. Литвака, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, М.І. Панова, В.І. Шакуна та інші.

Проблема детермінації злочинності – одна із ключових у науці кримінології. Вона привертала увагу багатьох учених з різних галузей знань, у тому числі юристів, соціологів, психологів та інших. Тому не можна сказати, що ця тема малодосліджена. Її розробкою в радянський період займалися такі видатні кримінологи, як В.А. Внуков, Ю.Д. Блувштейн, О.А. Герцензон, І.І. Карпець, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, П.П. Михайленко, Й.С. Ной, О.Б. Сахаров та інші. За часів незалежної України питанням детермінації злочинів присвятили свої роботи О.М. Бандурка, А.Ф. Волобуєв, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, Н.Н. Ярмиш та інші.

Мета статті є окреслення причин та умов вчинення контрабанди наркотичних засобів і визначення заходів щодо її запобігання.

Проводячи дослідження, необхідно зазначити, що в структурі детермінації злочинів прийнято виділяти дві групи обставин: обставини формування особистості (антисуспільна установка)

й обставини зовнішнього матеріального світу (конкретна життєва ситуація), що впливають на особу в процесі вибору нею злочинної поведінки. Такі обставини безпосередньо не спричиняють вчинення злочину, їх слід розглядати лише як умови (детермінанти) вчинення конкретних злочинів організованою групою. У ході формулювання категорії «детермінанти» вчинення злочину, вважаємо, що до сутнісних ознак цього поняття не доцільно включати такі ґносеологічні характеристики, як необхідність, неминучість і закономірність причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, як це пропонується деякими вченими [1, с. 324]. Ці ознаки вказують лише на те, яким чином можна пізнати наявність або відсутність зв'язку між певними явищами. Така позиція детально аргументована в монографії професора Н.Н. Ярмиш [2, с. 110–212]. Не менш важливим для розуміння суті детермінації злочинів є твердження про те, що в соціальних явищах детермінація не може виступати як неминучість у вигляді лінійної залежності, тому що вона завжди має ймовірний характер [3, с. 107].

Н.Ф. Кузнецова підкреслювала, що в детермінантах злочинності необхідно розрізняти соціальні явища, що її породжують і здійснюють несприятливі зміни стану й динаміки. Останні впливають на таке: а) інтенсивність дії явищ першої групи (наприклад, ослаблення боротьби із злочинністю в певному регіоні); б) масштаб дії явищ першої групи (поява нових районів певного регіону); в) формування нових «ланцюгів спричинення» (наприклад, обстановка надзвичайного стану) [4, с. 15].

А.П. Закалюк зазначає, що детермінація будь-якого суспільного феномена є складною, багаторівневою, комплексною, стосується значної кількості суспільних відносин, процесів, які є предметом багатьох суспільних наук. Тому розв'язання проблеми детермінації, включаючи проблему детермінації злочинності, потребує знання основ детермінації суспільних процесів, утворень, суспільної діяльності, які наводять філософія та психологія, а також соціологія й соціальна психологія [5, с. 184].

Враховуючи глобальні перетворення у державі, можна виділити низку детермінант, особливо значущих для існування, розповсюдження і самовідтворення злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, що характеризують її сучасний стан, а саме:

- створення умов, що сприяють вступу наркотичних засобів психотропних речовин і прекурсорів у незаконний обіг;
- вчинення незаконних операцій з наркотиками, що обов'язково включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- сукупність недозволених чинним законодавством суспільно небезпечних діянь, що виражаються в культивуванні наркомістких рослин; розробленні, виробництві, виготовленні, зберіганні, перевезенні, пересиланні, придбанні, збуті, ввезенні на територію України, вивезенні з території України, транзиту через територію України використанні, знищенні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

– одержання прибутку від незаконних операцій з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами;
 – наявність сировинної бази (наркомістких рослин) або сталі зв'язки із джерелом придбання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;

– наявність приміщення та інших технічних засобів для розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

– чітка система незаконних дій з наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами;

– транснаціональний характер щодо незаконних діянь із ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

– наявність корумпованих зв'язків у правоохоронних органах. Особливо вони потрібні для успішної контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [6, с. 438].

Серед основних причин активного проникнення наркотичних на територію України та їх транзиту є такі:

– наявність величезного, не до кінця освоєного ринку збуту наркотичних засобів і психотропних речовин на території України;

– поглиблення кризових явищ в економіці більшості держав колишнього СРСР і негативних процесів, явищ у соціально-економічному житті;

– активізація злочинної діяльності українських наркогруп і їх інтернаціоналізація;

– висока прибутковість наркобізнесу, що стимулює рекрутування в ці структури значної кількості населення;

– зростання пасажиро- і вантажопотоку через державний кордон України, у тому числі і транзитного;

– відсутність ефективного прикордонного й митного контролю на ділянках державного кордону;

– недостатність матеріально-технічного забезпечення органів, які протидіють незаконному наркообігу;

– розширення можливостей кримінальних структур з організації виробництва наркотичних засобів і психотропних речовин безпосередньо на території України;

– недостатній рівень взаємодії правоохоронних органів України з країнами СНД і Східної Європи;

– корупція працівників правоохоронних структур й інших державних органів України, що дозволяє наркокур'єрам безперешкодно перетинати кордон;

– недостатня ефективність чинного антинаркотичного законодавства.

Умовами, що сприяють вчиненню контрабанди, як правило, найбільш часто є такі:

– недосконалість і прогалини в чинному митному, кримінальному і кримінально-процесуальному законодавстві; недоліки в організації й проведенні митного контролю;

– корупція та зловживання службовим становищем у митних і правоохоронних органах; помилки у митній та податковій політиці;

– недостатній рівень спеціальної підготовки осіб, які ведуть боротьбу з контрабандою; низький рівень технічного й інформаційного забезпечення митних органів;

– неналежне міждержавне співробітництво у боротьбі з контрабандою тощо.

Під запобіганням злочинам В.Я. Мацюк, С.А. Ніколайчук, В.А. Стрілець та І.О. Панов розуміють систему методів і заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, які їм сприяють (профілактика), а також недопущення (запобігання і припинення краю) вчинення злочинів конкретними

особами, поведінка яких свідчить про таку можливість, та їх перевищення [7, с. 104].

О.В. Кириченко та О.А. Шевченко профілактику злочинів визначають як один із різновидів запобіжної діяльності, яка охоплює в себе сутність державних і громадських цілеспрямованих заходів, спрямованих на виявлення причин та умов, що сприяють скоєнню злочинів, а також виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, і застосування щодо них заходів стосовно подальшої їх відмови від злочинних намірів [8, с. 201].

Є.М. Моїсєєв, О.М. Джу́жа, Д.Й. Никифорчук запобігання злочинам розуміють як систему соціальних і правових заходів, спрямованих на усунення причин та умов учинення злочинів, якій належить провідна роль у запобіганні та ліквідації злочинності. Оперативно-розшукове запобігання злочинам – це оперативно-розшукова діяльність (далі –ОРД) уповноважених на те підрозділів, спрямована на виявлення й усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, а також виявлення осіб, схильних до вчинення протиправних дій, і здійснення стосовно них профілактичного впливу. І.О. Козаченко, О.В. Долженков, А.А. Думко зазначають, що оперативно-розшукова профілактика – це самостійна форма ОРД, а саме: цілісна система оперативного контролю та профілактичного впливу щодо осіб, криміногенної обстановки (ситуації) та інших антисуспільних явищ, запобігання задуманим злочинам і тим, що готуються, з використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів [9, с. 582].

Загальні заходи запобігання злочинам визначаються державною програмою. До них слід віднести подальше підвищення матеріального добробуту, культурного рівня і свідомості громадян; підвищення рівня освіти; підвищення рівня професійної майстерності правоохоронних органів, зокрема щодо розкриття злочинів; удосконалення основних соціальних інститутів нашого суспільства й соціального контролю за особами, схильними до вчинення злочинів, тощо.

Планування є одним із заходів організаційно-управлінського забезпечення державної профілактики. Воно полягає в найбільш раціональній організації процесу здійснення гласних і негласних заходів, що забезпечують вирішення оперативно-профілактичних завдань. Оперативно-розшукове планування – це конструктивна діяльність керівництва ОВС чи оперативного підрозділу (окремо взятого працівника), яка полягає у визначенні конкретних завдань, що впливають із аналізу оперобстановки, висуненні обґрунтованих передбачень (версій) щодо обставин, пов'язаних зі злочинними подіями, можливих варіантів їх розвитку та виборі на цій основі найбільш доцільних оперативно-тактичних заходів.

Планування слід розглядати як складову організації правоохоронних органів. Спільними цілями при цьому є визначення основних напрямів і конкретних завдань щодо запобігання злочинам на той чи інший період: оцінка результатів раніше запланованих і проведених заходів; попереднє визначення конкретних організаційно-профілактичних, ОРЗ, що пропонуються в планах роботи; узгодження заходів, що плануються іншими правоохоронними органами; обговорення з останніми питань, щодо яких необхідні спільні чи погоджені дії; визначення форм і способів взаємного інформування про перебіг виконання запланованих заходів; внесення коректив у плани роботи у зв'язку з новими завданнями та змінами оперативно-профілактичної ситуації, чинного законодавства тощо.

Нормативним документом, на основі якого здійснюється планомірна діяльність правоохоронних органів, є «Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засо-

бів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. № 1808.

Профілактичні заходи, яких необхідно вжити щодо усунення виявлених причин і умов, що сприяли вчиненню контрабанди, можуть бути такими: проведення спеціальних профілактичних операцій; внесення подання у відповідні підприємства, організації й установи; виступи співробітників правоохоронних органів перед співробітниками підприємства, установи; публікації матеріалів виховного і профілактичного характеру в засобах масової інформації; виступ по радіо, на телебаченні; внесення пропозицій щодо удосконалення митного контролю; особисті бесіди правоохоронця з посадовими особами тощо.

Найбільш ефективною формою профілактичних дій профілактики контрабанди наркотичних засобів є виявлення й перекриття каналів контрабандного надходження наркотичних засобів у процесі розслідування контрабанди. Серед таких заходів можуть бути і пропозиції розглянути питання про відповідальність конкретних службових осіб, винних у виникненні сприятливих для контрабанди обставин.

Протягом 2012 р. правоохоронними органами ліквідовано 272 міжнародних канали переміщення наркотиків через державний кордон, порушено 35 кримінальних справи за ознаками злочину, передбаченого ст. 305 КК України. Основними країнами постачальниками наркотиків до України є Російська Федерація, Республіка Молдова, Республіка Польща та Республіка Білорусь.

Під час проведення операції «Канал-Транспорт» працівниками Управління БНОН МВС у взаємодії зі Службою безпеки, Державною митною службою та Державною прикордонною службою України організовано 762 спільні оперативні групи для відпрацювання залізничного, повітряного транспорту, створено 633 пости для відпрацювання залізничних вузлів і станцій, аеропортів та автошляхів, вилучено 10,9 кг наркотичних засобів та 355 г психотропних речовин. За фактами вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків порушено 239 кримінальних проваджень, затримано 189 осіб, вилучено матеріальних цінностей і предметів на суму 3 тис. доларів США [10, с. 1, 34].

Складовою державної профілактичної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків, є цілеспрямована діяльність служб і підрозділів органів внутрішніх справ, що полягає у здійсненні заходів, спрямованих на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків; забезпеченні оперативно-профілактичного спостереження за особами, схильними до вчинення таких злочинів; здійсненні контролю над процесом законного виробництва, зберігання, транспортування, реалізації й використання наркотиків.

Для найбільш ефективної взаємодії правоохоронних органів необхідно визначити основні напрями спільної діяльності митних органів, органів внутрішніх справ, органів прикордонної служби та Служби безпеки України щодо запобігання та протидії контрабанді наркотичних засобів і психотропних речовин, якими є такі: аналіз, узагальнення, систематизація інформації про причини злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин; виявлення факторів, що сприяють виникненню й розвитку даної кримінальної діяльності; підготовка та направлення на адресу вищих органів влади інформації про виявлені причини, що зумовлюють контрабанду, тенденції її розвитку, а також пропозиції про найбільш ефективні шляхи протидії їй.

Правоохоронні органи (МВС, СБУ, ДПСУ, ДМСУ) у межах установленної компетенції самостійно або у взаємних контактах беруть безпосередню участь, у реалізації таких заходів:

- запобігають, виявляють і припиняють діяльність міжнародних центрів наркобізнесу, що здійснюють операції з незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин на території України, а також діяльність вітчизняних злочинних угруповань, які займаються незаконним обігом наркотиків на території держави, зокрема й тих, які підтримують злочинні зв'язки із подібними закордонними організаціями;

- встановлюють і відслідковують канали контрабанди наркотичних засобів, ліквідують їх;

- з'ясовують зв'язки вітчизняних злочинних угруповань із наркоцентрами, що діють у країнах близького й далекого зарубіжжя, із представниками органів державної влади й управління України

- припиняють спроби «відмивання» коштів, отриманих у результаті незаконного обігу наркотиків;

- беруть участь у розробленні та реалізації державної програми щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків, а також сприяють і надають практичну допомогу в реалізації міжнародних програм щодо протидії наркобізнесу;

- проводять активні заходи на каналах незаконного обігу наркотиків щодо злочинців-іноземців;

- забезпечують власну безпеку підрозділів, що вирішують завдання боротьби з незаконним обігом наркотиків, шляхом протидії спробам проникнення в оперативний і кадровий апарат правоохоронних структур.

До заходів профілактики контрабанди наркотичних засобів необхідно зарахувати такі

- установлення правил ввезення на митну територію України й вивезення за її межі наркотичних (психотропних) лікарських засобів хворими;

- удосконалення порядку транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

- аналіз наявної інформації про наміри зарубіжних кримінальних структур створити стійкі канали транзитного переміщення через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів з країн Центральної, Південно-Західної, Південно-Східної Азії та Латинської Америки, а також комерційних структур, діяльність яких викликає підозру в їх причетності до легалізації (відмивання) коштів, отриманих від наркобізнесу [6, с. 461].

Пріоритетними напрямками роботи у сфері міжнародного співробітництва щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів є: укладення міжнародних договорів у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; приведення законодавства України у відповідність з міжнародним, адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, що регулює відносини у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; налагодження взаємодії і відповідними органами інших країн, міжнародними організаціями для проведення спільних операцій, вжиття інших заходів у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; інтеграція України у світовий інформаційний простір, обмін інформацією з питань боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; упровадження в разі потреби інституту офіцерів зв'язку з питань боротьби з транснаціональною злочинністю, пов'язаною з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Висновки. Профілактика контрабанди наркотичних засобів дасть змогу знизити не тільки їх рівень, а й рівень смертності та хвороб населення, оптимізувати соціальну ситуацію у суспільстві, підвищити авторитет держави у світі. Саме тому держава зосереджує зусилля на перекритті контрабандних каналів поступлення наркотичних засобів на митну територію України. Така діяльність може бути позитивною при наявності дієвої внутрішньої взаємодії правоохоронних органів між собою та налагодження співпраці із зарубіжними партнерами.

Література:

1. Литвинов О.М. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину / О.М. Литвинов // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 323–327.
2. Ярмыш Н.Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ) : [монография] / Н.М. Ярмыш. – Х. : Право, 2003. – 512 с.
3. Кальман О.Г. Стан і головні напрямки запобігання економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : [монографія] / О.Г. Кальман. – Х. : Гімназія, 2003. – 352 с.
4. Кузнецова Н.Ф. Криминологія : [учебник] / Под ред. Б.В. Коробейникова, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. – М. : Юридическая литература, 1988. – 384 с.
5. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки / А.П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 424 с.
6. Расюк С.В. Профілактика злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Профілактика злочинів : [підручник] / О.М. Джуза, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джузи. – К. : Атика, 2011. – С. 437–474.
7. Мацюк В.Я. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», станом на 01.05.2011 р. / В.Я. Мацюк, С.А. Панасюк, В.А. Ніколайчук, Б.В. Стрілець, І.В. Попов; за заг. ред. В.Я. Мацюка. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2011. – 304 с.
8. Кириченко О.В. Оперативно-розшукові аспекти протидії злочинності / О.В. Кириченко, О.А. Шевченко // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Запоріжжя : ЗІОІ ДДУВС, 2009. – № 2. – С. 201–209.
9. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / Відп. ред.: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – К. : Атика, 2009. – 1128 с.
10. Незаконний обіг наркотиків в Україні: стан та тенденції (аналітичний огляд: 2010 – 2013 рр.). – К. : РНБО України, 2014. – 40 с.

Гумин О. М. Мероприятия профилактики преступлений, связанных с контрабандой наркотических средств

Аннотация. Охарактеризованы основные причины и условия, которые способствуют совершению контрабанды наркотических средств. Определены основные мероприятия предотвращения контрабанды наркотических средств.

Ключевые слова: профилактика, предотвращение, причины и условия контрабанды, мероприятия профилактики.

Gumin O. Measures of prophylaxis of crimes, narcotic facilities related to on the sly

Summary. Principal reasons and terms that assist the feasance of contraband goods of narcotic facilities are described. The basic measures of prevention of contraband goods of narcotic facilities are certain.

Key words: prophylaxis, prevention, reasons and terms of contraband goods, measures of prophylaxis.